

A mai magyar ipar.

Dr. vitéz Gyulay Tibor

a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara főtitkára.*)

A világháború nemcsak politikailag idézett elő jelentékeny változásokat az egyes államokban, hanem gazdasági tekintetben is mélyreható eltolódásokat okozott. A világháború gazdasági kihatása kettős irányban jelentkezett, egyfelől az egyes országok területét, másfelől azok gazdasági szerkezetét és berendezését érintő változásokban. Azáltal, hogy egyes államok területe el-sorvadt, más államoké viszont gyarapodott, önmagában is olyan gazdasági változások következtek be, amelyek nem maradhattak hatás nélkül az egyes államok gazdasági helyzetére. Az egyes országok gazdasági szerkezetében mutatkozó változások elsősorban a külkereskedelemnek a háború folyamánya-képpen jelentkező elsorváda követeztében állottak elő. Amíg a háború előtt az országoknak egymásközi külkereskedelme általában a *nemzetközi mun-kamegosztás* elve alapján bonyolódott le, a háború után a helyzet lényegesen megváltozott és az államok úgyszólván kivétel nélkül arra törekedtek, hogy saját szükségleteiket a belföldön állítsák elő és lehetőség szerint a teljes *önellátásra* térjenek át. Ennek az irányzatnak következményeképpen az ipari államokban a mezőgazdaságot igyekeztek magas vámvédelemmel fejleszteni, a mezőgazdasági államokban viszont az ipar meghonosítására, illetve a már meglevő iparágak további kiépítésére törekedtek. A cél elérése érdekében a szerint, hogy mezőgazdasági, vagy ipari államról van-e szó, a mezőgazda-sági termékek, illetve iparcikkek behozatalát igyekeztek különböző rendsza-

*) Dr. Kozmutza Pál kamarai fogalmazó, a Kisipari Kiviteli Intézet igazgatója elő-adásom anyagának összeállításánál számomra értékes támogatást nyújtott, amiért ezúton is köszönetet mondok.

bályokkal korlátozni, sőt megakadályozni, ugyanakkor pedig a belföldi mezőgazdaságot, illetve ipart különleges kedvezményekben részesíteni.

Magyarország a megváltozott viszonyok közepette súlyos helyzetbe került. A terület megcsonkítása következtében elvesztette életterét, amennyiben egyes nyersanyagoktól teljesen megfosztották (pl. fa, só, vasérc, stb.), más anyagokban pedig csak kis töredéke maradt meg a háború előtti jelentős nyersanyagkincseknek. Hasonló helyzet állott elő az ipar terén is. Egyes iparágak (pl. textilipar) teljesen a megszállott területre estek, más iparágak viszont (pl. malomipar) csaknem teljes számban megmaradtak, ami bizonyos mértékben ép olyan problémát jelentett, mint az elvesztett iparágak, mert az összezugorodott fogyasztóiachoz képest a túlméretezett ipar kellő foglalkoztatottsághoz nem jutott és így teljesítőképességét nem használhatta ki, ami az ipar elsorvadására vezetett. Nem maradhattak továbbá hatás nélkül Magyarországra a külföldi önellátó törekvések sem, mert ezeknek következtében Magyarország egyre növekedő nehézségekkel bírta csak mezőgazdasági termékeit elhelyezni és a külföldi államokban történt eltolódások folytán szintén arra kényszerült, hogy iparát erőteljesebben fejlessze. Magyarország a háború előtt mint mezőgazdasági állam szerepelt és elsősorban a külföldi kényszer nyomása alatt honosította meg a háború után a legkülönbözőbb iparágakat.

A megcsonkított ország *külkereskedelmi mérlege* az előbb mondottakból folyóan erősen *passzívvá* vált, ami parancsolóan írta elő, hogy Magyarország a belföldön állítsa elő azokat az iparcikkeket, amelyekre a lehetőségek megvoltak és ezáltal hozza egyensúlyba a kivitelt a behozattal. Annak jellemzésére, hogy a behozatalt mennyivel haladta túl a kivitel, elég megemlíteni, hogy 1920-ban 675 millió P összforgalom mellett, a behozatali többlet 294 millió, 1921-ben 899 millió P összforgalom mellett a behozatali többlet 309 millió, 1922-ben pedig 1.009 millió P összforgalom mellett a behozatali többlet 243 millió P-t tett. A kereskedelmi mérleg passzivitása nem lett volna olyan aggasztó, ha Magyarország fizetési mérlege kedvezően alakul, sajnos azonban Magyarország láthatatlan kiviteli tételei (hajózásból, idegenforgalomból eredő jövedelem, kölcsönök kamatszolgáltatása, stb.) vagy nagyon csekélyek, vagy éppen passzivitást mutatnak, ami a fizetési mérleg további romlását jelenti.

Magyarország tehát csak aktív külkereskedelmi mérleggel hozhatja egyensúlyba fizetési mérlegét és ezért fontos a kivitel növelése, illetve a felesleges behozatal kiszorítása.

I. Gyáripar.

Annak ellenére, hogy *Magyarország a háború előtt mezőgazdasági államként* szerepelt, iparral már akkor is rendelkezett. Vannak egyes iparágaink, amelyek nagyrésze még a háború előtt alakult. Ilyen iparágak pl. elsősorban a mezőgazdasági iparok (malmok, cukorgyárak, szeszgyárak, stb.), illetve élelmezési iparok, továbbá villamossági iparok, mozdony- és vagongyártás,

vas- és fémipar, nyomdák. Természetesen az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása idején az egyes iparok alapítása más szempontok mérlegelésével történt, mint a függetlenné vált Magyarországon. Ausztria arra törekedett, hogy Magyarországon a birodalom többi országrészein meghonosodott iparoknak versenyt támasztó vállalatok ne alakuljanak, hanem csak olyan üzemek, amelyek megfelelő nyersanyag hiányában a Monarchia többi részeiben nem fejlődtek ki. Ez a magyarázata annak, hogy az élelmiszeriparok, vagyis a mezőgazdasági termeléssel szorosan összefüggő iparágak már a háború előtt is igen jelentősek voltak.

Az önállóvá lett Magyarországon az iparfejlesztés, illetve új iparágak meghonosítása más szempontból történt. Az egyik fontos irányadó szempont az volt, hogy Magyarországnak azokat az iparágakat kell pótolni, amelyek a megcsonkítás következtében teljesen elvesztek és amelyek az ország ellátása végett elengedhetetlenül szükségesek, mert olyan közfogyasztásra nélkülözhetetlen iparcikkeket állítanak elő, amelyekben egyébként behozatalra volnánk utalva. A behozatal viszont a mérleg megterhelésével jár, amely a mezőgazdasági cikkek külföldi elhelyezési nehézségének következtében a passzivitás fokozásához vezetne. Számos iparág meghonosítása viszont honvédelmi és nemzetvédelmi érdekekből vált szükségessé, mert minden nemzetnek arra kell törekedni, hogy az ország védelmét szolgáló iparágakat kifejlessze, mert csak így tudja önállóságát biztosítani és a hadsereg felszerelését korszerű színvonalon tartani.

A különböző iparágaknak Magyarországon való létesítése a népesség emelkedő számának keresethez való juttatása és ezzel a munkanélküliség csökkentése érdekében is szükséges volt. Magyarországon a népsűrűség 1910-ben km²-ként 81.8 volt, ami 1920-ban 85.8-ra, 1930-ban 93.4-re és 1937-ben 97.1-re emelkedett. Ezek a számok már olyan népsűrűséget jelentenek, amely kizárólag mezőgazdasággal foglalkozó államokban már nem található, mert ilyen számú népsűrűséget már csak az iparral is foglalkozó államok bírnak eltartani. Ha a világ különböző országainak népsűrűségét vizsgáljuk, úgy azt látjuk, hogy az ipari államok népsűrűsége a legmagasabb, ezeket a vegyes ipari és mezőgazdasági államok követik és végül legalacsonyabb népsűrűséget mutatnak fel a mezőgazdasági államok. Belgium népsűrűsége 272.1, Nagy-Britanniáé 195.3, Németországé 142.6, Olaszországé 138.1, Svájcé 100.8. Ezzel szemben Görögországé 52.5, Bulgáriáé 60.6, Jugoszláviáé 61.— és Romániáé 65.9. Magyarország tehát népsűrűség tekintetében az ipari és a mezőgazdasági államok között áll, ami máris világosan mutatja, hogy mint mezőgazdasági állam ilyen népsűrűség mellett kizárólag mezőgazdasági termeléssel a lakosság megélhetését biztosítani nem bírná és csak okszerű iparfejlesztéssel és pártolással van meg a lehetőség a népesség életszínvonalának emelésére.

Vizsgálva ezek után azt, hogy *mi tette lehetővé az iparnak a háború utáni nagyarányú fejlődését* és ezt milyen eszközök mozdították elő, megállá-

píthatjuk, hogy e tekintetben legfontosabb lépés az *önálló vámtarifa* megalkotása és életbeléptetése volt. A vámtarifáról szóló 1924. évi XXI. t.-c. a megváltozott viszonyoknak megfelelően állapította meg az új vámtételeket, amelyeknél már számbevette azt, hogy azokat az iparágakat, amelyeknek Magyarországon való meghonosítása kívánatosnak és szükségesnek látszott, vámvédelemben részesítse és ezáltal lehetővé tegye ezeknek az iparoknak fejlődését. A vámtarifa egyes tételeinél alacsonyabb tételeket érvényesítettek átmenetileg addig, amíg a belföldi termelés emelkedése vagy esetleges nemzetközi szerződések hatása alatt ezeknek emelése nem vált szükségessé. A kereskedelmi miniszter azonban megkapta a felhatalmazást arra, hogy amennyiben az alacsonyabb vámokat élvező iparcikkek belföldi előállítására is jelentősebben megindul, a vámot rendeleti úton megfelelően emelhesse.

Az új vámtarifa hatalmas lökést adott az ipar fejlődésének, mert a belföldi ipart védelemben részesítette a külföldi versennyel szemben. A vámvédelem megterhelte ugyan a belföldi fogyasztást és a magas vámoknak hatását a mezőgazdaság is megérezte, mert hisz ennek következtében az egyes iparcikkeket magasabb áron kellett vásárolnia, mintha ezek alacsony vámmal vagy vámentesen jöttek volna be. A vámvédelemmel tehát a fogyasztóközönség áldozatot hozott, hogy ezáltal az ipar fejlődését lehetővé tegye. Ennek az áldozatnak ellenértéke azonban a virágzó magyar ipar lett, amely mind nagyobb számú munkást bir foglalkoztatni és a nemzeti jövedelemhez egyre növekedő mértékben járul hozzá.

A vámtarifa mellett külkereskedelmi vonatkozásban az ipar szempontjából igen nagy jelentőségű volt az 1931. óta életbe lépett *devizazárlat és külkereskedelmi korlátozások*. Az österreichische Creditanstalt Wiener Bankverein-nek 1931-ben történt összeomlása óta a gyengébb valutájú országok, közöttük Magyarország is, kénytelen volt valutájának védelme végett devizális korlátozásokat életbe léptetni és ezzel a szabad devizaforgalmat megszüntetni. A devizaforgalom korlátozása egyet jelentett a behozatal korlátozásával, mert a külföldről addig beszerzett áruk mennyiségét korlátok közé szorította az azok kifizetéséhez szükséges fizetési eszközök mennyisége. Ezt ugyanis a Nemzeti Bank csak korlátolt mértékben bocsáthatta rendelkezésre. Ez a korlátozás ép úgy, mint a behozatali korlátozásoknak később bevezetett és egyre jobban kiépített rendszere, elsősorban a kész árukra és nélkülözhető félgyártmányokra vonatkozott, bár kétségtelen, hogy a kötött rendszer nem egyszer az ipari termelés szempontjából nélkülözhetetlen nyersanyag-beszerzésnél is kisebb-nagyobb zökkenőket okozott. Mégis megállapítható, hogy az ipari termelés részére a devizakorlátozások nagy előnyt jelentettek, mert ezeknek védelme mellett 1931. óta a magyar ipar a termékek egész sorának gyártására rendezkedett be, amelyeket addig belföldön nem készítettek. E mellett azonban az is megállapítható, hogy e kényszerítő körülmények hatása alatt olyan iparágak is meghonosodtak, amelyek normális viszonyok között nem bírtak

volna létjogosultsággal, mert megfelelő adottságok hiányában, csupán a korlátozások védelme alatt létesülhettek.

A magyar gyáripar fejlődését segítette elő az *iparfejlesztésről* szóló 1931: XXI. t.-c. Ennek értelmében azok a vállalatok, amelyek legalább 30 lóerő mechanikai szükséglet mellett 20 munkásnál többet foglalkoztatnak, vagy amelyeknél a vegyi folyamatok lebonyolítására használt berendezés, a termelés tömegszerűsége és a tőkebefektetés mértéke gyári jelleget állapít meg, különböző kedvezményekben részesíthetők az esetben, ha olyan cikkeket gyártanak, amelyeket eddig hazánkban vagy egyáltalán nem, vagy nem olyan mértékben állítottak elő, hogy a fogyasztás jelentékenyebb részét fedeznék. Az engedélyezett kedvezmények között legjelentősebb az, hogy ezek a vállalatok részben vagy egészben mentesíthetők a gyári üzem után járó társulati, illetőleg általános kereseti adó, úgyszintén — az útdót kivéve — ezek után az adók után járó törvényhatósági és községi pótdadók, valamint a kereskedelmi és iparkamarai illetékek alól. Ezenfelül a legkülönbözőbb illeték-kedvezményben is részesülhetnek a szóbanlevő vállalatok. A kedvezmények különböző időtartamra, de a hatálybalépés napjától számítva legfeljebb 15 évre engedélyezhetők a vállalat gazdasági jelentősége és üzemének természete szerint.

Az iparfejlesztési törvény értelmében az üzemeknek egész sora létesült, amelyek a kedvezményekben, vagy ezeknek egy részében részesültek. 1938. év végén az élelmezési iparban 1, a vas-, gép-, fém- és villamossági iparban 11, a kő- és agyagiparban 5, az üvegiparban 3, a faiparban 1, a vegyészeti iparban 14, a papíriparban 7, a bőriparban 3, a textiliparban 51, egyéb iparágakban pedig 5 vállalat élvezett ilyen kedvezményeket. Mint látjuk, a textilipar az, ahol a legtöbb számú vállalat kapott kedvezményt, legkevesebb számú viszont az élelmezési- és faiparban, ami érthető is, mert a textilipar a háború után fejlődött iparág, amely Magyarországon eddig nem termelt iparcikkeket állított elő, viszont az élelmezési iparágak a belföldi fogyasztást már amúgy is fedezni bírták, faiparban pedig a nyersanyaghiány okozott nehézségeket. A felsorolt adatok is mutatják, hogy az állami kedvezményekkel számos iparvállalat létesítését lehetett előmozdítani és figyelemmel arra, hogy ezek a kedvezmények csak meghatározott időre szólnak, amely után a vállalatoknak saját erejükből kell fennmaradásukat biztosítani, a kedvezmények engedélyezése olyan gyáripari vállalatok teremtését eredményezte, amelyek eddig Magyarországon még nem gyártott cikkeket állítottak elő.

Az iparfejlesztési törvény nem csupán különböző kedvezményekkel támogatja a hazai ipart, hanem egyidejűleg kimondotta, hogy bizonyos hatóságok, intézmények és vállalatok hazai beszerzésre kötelezettek, vagyis szükségletüket csak a belföldi iparnál szerezhetik be. Az iparfejlesztési törvény értelmében hazai beszerzésre kötelezettek az állam, törvényhatóságok, községek, az általuk fenntartott vagy támogatott intézmények, vállalatok és

üzemek; mindazok az ipartelepek és vállalatok, amelyek az államtól vagy hatóságoktól munkálatokat nyertek, a szállítási szerződés kivitelezésével kapcsolatos szükségleteik tekintetében; mindazok a természetes vagy jogi személyek, amelyek adó, illeték, vám vagy szállítási költség tekintetében lényeges kedvezményekben részesültek. A beszerzésre vonatkozó részletes rendelkezéseket az 50.000/1934. K. M. számú rendelet, az u. n. Közszállítási Szabályzat tartalmazza. Ez a törvényes rendelkezés gyakorlatilag tehát annyit jelent, hogy a hatóságok által lebonyolított összes szállítások és munkálatok a hazai iparnak tartandók fenn, kivéve, ha ezeket a hazai ipar egyáltalán nem, vagy nem megfelelő mennyiségben, illetve minőségben gyártja. Ha figyelembe vesszük, hogy a közhatóságok évente milliós összegeket fordítanak beszerzéseikre, képet alkothatunk arról, hogy a hazai beszerzési kötelezettségnek előírása mit jelent a magyar ipar számára.

A hazai gyáripár fejlődése részben saját erejéből, részben pedig a már ismertett kedvezmények birtokában a háború utáni évek óta gyors iramban érte el mai színvonalát. A *gyáripári termelésre* és általában a gyáriparra jellemző számokat az évenként felvett gyáripári termelési statisztika tartalmazza, amely hű tükrét adja a gyáripár helyzetének. Néhány fontosabb adatot a következőkben ismertetünk:

	1923.	1928.	1933.	1938.
Ipartelepek száma	2.729	3.553	3.366	4.036
Évi munkáslétszám	241.239	241.305	181.533	289.913
Kifizetett munkabérek (mill. P)	(mil. ar. kor.) 101.6	448.9	288.6	491.9
Szénfogyasztás 1000 q-ban	35.481	43.479	31.619	46.647
Az erőgépek lóerőszáma		858.258	1.038.225	1.075.649
Az előállított iparcikkek összértéke 1000 P-ben	1.176.996	2.876.871	1.734.133	3.050.833
	(ar. kor.)			

A fenti számok 5 évenként tüntetik fel a gyáripár jellemző adatait és ezekből nemcsak az ipar fejlődése állapítható meg, hanem az is, hogy a konjunkturális viszonyok milyen behatással voltak a gyáriparra. Az 1928. évi a kedvező gazdasági helyzet idején a munkáslétszám, a termelési érték és általában minden, a gyáripári termeléssel összefüggő adat a gyáripár kedvező foglalkoztatottságát bizonyítja, míg az 1933. év a mélypont esztendeje, amidőn a munkáslétszám 25 %-kal, a szénfogyasztás 27 %-al, az előállított iparcikkek értéke pedig 40 %-kal zuhant. A mélypontot követő 5 esztendőben az ipar további lendülettel tört elő, úgyhogy nemcsak az 1928-ban elért pozíciót szerezte vissza, hanem minden tekintetben tovább fejlődött. A munkáslétszám 60 %-al haladta meg az 1933. évi és megközelítette a 300.000-et, a szénfogyasztás 48 %-kal, az előállított iparcikkek értéke pedig 76 %-al növekedett. A gyáripár 1938-ban 3 milliárd P értékű iparcikk gyártásával a magyar közgazdaságban igen tekintélyes helyet foglalt el — a mezőgazdaság forgalombakerülő terményeinek értéke kb. 1 milliárd

P-t tesz ki, — és figyelembe véve a keresők mellett az eltartottak számát is, 1 millión felüli népességnek nyújtott megélhetést.

Érdekes annak vizsgálata is, hogy a gyáriparon belül milyen jelentősége van az egyes iparágaknak, amire nézve szintén a gyáripari termelési statisztika nyújt képet.

A gyáripari termelési statisztika ipari főcsoportok szerint az összes gyáripari ágakat 12 főcsoportba osztályozza. Ezeknek tagozódását és fontosabb adatait 1938. évre vonatkozóan az alábbi táblázatban foglaljuk össze:

	Ipartelepek száma	Átlagos évi munkaslét- szám	Kifizetett munka- bérek 1000 F-ben	Egy munkás átlagos évi keresete	Szénfogyasz- tás 1000 q-ban	Érőegység létszáma	Előállított iparcikkek értéke 1000 F-ben
Vas- és fémipar	353	50.895	84.886	1.377	10.794	48.937	433.447
Gépgyártás	202	41.861	84.817	1.419	1.167	17.471	308.430
Közhaszn. vill. energia telepek	269	7.020	23.101	1.813	15.732	722.823	136.944
Kő-, agyag- és üvegipar	561	29.895	33.803	934	6.336	32.739	110.016
Fa- és csontipar	360	13.032	15.808	969	106	13.466	79.351
Rőr-, sörté- és tollipar	108	10.280	18.061	1.126	794	7.638	113.699
Fonó- és szövőipar	375	63.259	83.322	962	3.659	49.767	466.586
Ruházati ipar	232	10.106	17.470	1.076	73	301	75.751
Papíripar	102	5.557	8.584	1.081	695	8.321	56.101
Élelmezési ipar	1061	34.364	60.406	1.049	5.002	156.928	921.227
Vegyészeti ipar	290	16.087	40.910	1.304	2.231	16.830	301.759
Sokszorosító- és műipar	124	7.557	20.776	2.207	56	428	47.522
Összesen :	4036	289.913	491.944		46.647	1.075.649	3.050.833

Legtöbb munkást — mint látjuk — a textilipar foglalkoztatja, ahol az átlagos évi munkaslétszám az összmunkaslétszámnak 22 %-át teszi, utána következik a vas- és fémipar 17.5 %-kal, az élelmezési ipar 12 %-kal, a kő-, agyag- és üvegipar 10 %-kal. Legtöbb ipartelep az élelmezési iparban található 25 %-kal, ezt követi a kő-, agyag- és üvegipar 14 %-kal, a textilipar 9.5 %-kal, a fa- és csontipar 9 %-kal, a vas- és fémipar 8.8 %-kal. A kifizetett munkabérek tekintetében közel egyenlő helyen állnak a vas- és fémipar, a gépgyártás és a fonó- és szövőipar 17 %-kal, utánuk következnek az élelmezési és a vegyészeti ipar 12, illetve 8.3 %-kal. A szénfogyasztás a legnagyobb a közhasznú villamos energiatelepeknél 34 %-kal, továbbá a vas- és fémiparban 23 %, a kő-, agyag- és üvegiparban 13.5 %, élelmezési iparban 10.7 %, textiliparban 7,9 %. Az előállított iparcikkek értéke tekintetében vezet az élelmezési ipar 30 %-kal, második helyen következik a textilipar 15.3 %-kal, majd a vas- és fémipar 14.2 %, a gépgyártás 10.1 % és a vegyészeti ipar 9.9 %.

Amint ezekből az adatokból is kitűnik, az egyes iparágakban a jellemző adatok az iparágak természete szerint különbözőek. Ez érthető is, mert hisz egyes iparágakban több kisebb üzem működik, más iparágak viszont természetüknél fogva csak egész nagy, vállalati keretek között termelhetnek rentábilisan. A termelés menetét tekintve, vannak iparágak, ahol a gépi erő van túlsúlyban, pl. a közhasznú villamos energiatelepeknél, más iparágakban viszont nagyszámú munkáskézre van szükség, a mellett, hogy a gépi erő sem

nélkülözhető, pl. a textiliparban. Az egyik iparág nagyobb mennyiségű nyersanyagot aránylag kisebb munkával dolgoz fel iparcikké, más iparág viszont kisebb mennyiségű nyersanyagot nagyobb munkateljesítménnyel alakít át kész terméké. Éppen a termelés különbözősége és az ipar eltérő természete következtében azt állítani, hogy egyik vagy másik iparágunk abszolút értelemben a legjelentősebb, nem lehet, mert a nagyobb iparágaink (textilipar, élelmezési ipar, vas- és fémipar, gépgyártás, stb.) egyaránt nagy fontossággal bírnak. Senkit sem lephet meg pl. hogy élelmezési iparunk, vas- és fémiparunk, valamint a gépgyártás nagy fejlettséget mutatnak, mert ezek az iparágak már a háború előtt is megvoltak. Más a helyzet pl. a textilipar terén, amelyet Magyarország a megcsönkítés következtében elvesztett, úgy, hogy mai virágzó textiliparunk kizárólag háború utáni fejlődésnek következménye.

Az egyes iparágak *településére* nézve egyébként különböző szempontok irányadók a szerint, hogy az ipari termelés során milyen körülmények a döntőek az üzemhely megválasztására. Vannak iparágak, amelyek a nyersanyag lelőhely közelében kénytelenek letelepedni (kohóvállalatok), mert a nyersanyag szállítása rendkívül költséges volna. Más iparágaknál a megfelelő fogyasztópiac a döntő (élelmezési ipar, ruházati ipar, textilipar, stb.) számos iparágnál viszont a telephely megválasztásánál az az irányadó, hogy a közelben megfelelő munkaerő rendelkezésre áll-e vagy sem, végül egyes iparágaknál a telephelyet az energiaforrás, a szállítási lehetőségek, stb. szabják meg.

A telephely megválasztásával kapcsolatos *a decentralizáció* kérdése is. Magyarországon az iparágak túlnyomó része — kivéve a bányákat és azokat a vállalatokat, amelyeknél a nyersanyagtermelőhely vagy helyi energia parancsolólag előírták a vidéken való települést — Budapesten és környékén létesültek. Szociális szempontból nagy fontossága volna annak, ha Magyarország egyes mezőgazdasági részein is alakulnának nagyobb iparvállalatok, mert ezek egyrészt felszívnák a mezőgazdaságban elhelyezkedni nem bíró munkaerőket, másrészt pedig a vállalat által fizetett magasabb munkabérek következtében az általános életszínvonal emelésére is kedvezően hatnának. Ez a probléma sokat foglalkoztatta, különösen az elmúlt évek során a gazdasági életet. Ennek a kérdésnek kapcsán megállapíthatjuk, hogy meglévő vállalatoknak más vidékre való áthelyezése a legtöbb esetben súlyos hátrányokkal és veszteséggel járna és így általában csak új iparágak alapításánál jöhet szóba a decentralizáció. A vizsgálódások azt mutatják, hogy számos ok játszott közre az iparágaknak Budapesten és Budapest környékén való települése mellett, és csak akkor lehet a vidéki iparvállalatok alapítására számítani, ha különböző akadályok elháríthatók. Budapest nemcsak az ittlakó népesség számánál, hanem vásárlóképességénél is az összes vállalatok legnagyobb piaca és így a vidéken települt ipar csak akkor lehet versenyképes, ha méltányos fuvardíjak mellett hozhatja fel árúit. Ezzel függ össze Budapest köveztvám-

jának lebontása. Egyes vidéki városokban a községi pótadó magassága akadályozza a települést, más városokban viszont kellően képzett munkássereg nem áll rendelkezésre. Fontos szempont még, különösen a mai kötöttségek idején, a különböző hivatalos szervektől való távolság is, mert az egyes vállalatoknak, különösen ha nemcsak a belföldi piac számára dolgoznak, de exporttal is foglalkoznak, naponta kell érintkezniök a Budapesten székelő hatóságokkal. Az ipartelepek vidéken való településével kapcsolatban tehát számos olyan nehézség merül fel, amelyeknek áthidalása, illetve kiküszöbölése csak megfelelő kormányintézkedésekkel lehetséges.

A magyar ipar részben hazai, részben külföldi *nyersanyagot* használ fel. Amidőn nyersanyagról beszélünk, voltaképpen tisztázni kell, mit értünk nyersanyag alatt, mert egyik iparágnak nyersanyag az, ami más iparnál már készgyártmány. A bőriparnak készgyártmánya a kikészített bőr, míg a cipőiparban a kikészített talpbőr és felsőbőr, mint nyersanyag szerepel. Épen ezért nyersanyag alatt olyan ásványi és állati, valamint növényi termékeket értünk, amelyeket elsődleges (primär) állapotban használ fel az ipar, hogy ezekből kész iparcikket, vagy félgyártmányt állítson elő. Ilyen értelemben nyersanyagot a 12 iparág közül a vas- és fémipar, a közhasznú villamos energiatelepek, a kő-, agyag- és üvegipar, a fa- és csontipar, a bőr-, sörte- és tollipar, a fonó- és szövőipar, a papirosipar, az élelmezési ipar és a vegyészeti ipar használ fel. A textiliparban a behozatal nyers pamutból, jutából, gyapjúból, fésült szalagból, lenből, kenderből, selyemből, selyemgubóból, műselyemből és műrostból, a belföldi termelés pedig lenből, kenderből, gyapjúból és selyemgubóból állott. A bőriparban a behozatalt nyersbőr, cserzőkérges és fák, valamint cserzőanyagok, a belföldi termelést pedig nyersbőr, tölgyceser és gubacs tették. A sörte-, szőr- és tollipar nyersanyagbehozatali tételei között állati szőr, növényi kefekötő-anyag és toll, a belföldi termelés között pedig állati és növényi kefekötő-anyag és toll szerepeltek. A vegyészeti iparban a behozatali oldalon olajosmagvak, növényi és állati zsírok, a termelési oldalon pedig napraforgó, lenmag, ricinus, szója, kendermag, repce, állati faggyú és csontzsír álltak. A papíriparnál cellulózét, faköszörületet, rongyanyagot és papírhulladékot hoztak be és faköszörületet, valamint hulladékpapírt termeltek. A faiparban mind a behozatal, mind pedig a belföldi termelés mindenféle fajta fából állott nyersen vagy megmunkálva. Amint az ismertetett adatokból kitűnik, a nyersanyagbehozatal és termelés mennyiségét tekintve, egyenlő súlyban van a bőriparban; a sörte-, szőr-, toll-, a vegyészeti-, textil- és a faiparban a belföldi nyersanyagtermelés meghaladja a behozatalt, míg a papíriparban a behozatal mennyisége magasabb, mint a belföldi termelésé. Egészen más a sorrend, ha az értékadatokat tekintjük, mert a sörte-, szőr-, toll- és a vegyészeti ipart kivéve a behozatal értéke magasabb, mint a belföldi termelésé. Legnagyobb az eltérés a behozatal és a termelés között a textiliparban, ami érthető is, mert nyers pamutot, jutát, műselymet, valamint mű-

rostot teljes egészében külföldről kell importálnunk, lényeges eltérés van a papíriparban is, ez azonban a Felvidék és Kárpátalja visszacsatolásával minimálisra fog korlátozódni.

A hazai nyersanyagok közül ki akarjuk emelni a bauxitot, az u. n. magyar fémnek: az alumíniumnak a nyersanyagát. Magyarország igen gazdag bauxit lelőhelyekkel rendelkezik és ezeknek termelése állandóan fokozódik. 1937-ben 4.5 millió q-t termeltek, 1938-ban viszont 5.4 millió q-t. A bauxitnak alumíniummá való feldolgozásával egyik nagy gyárvállalatunk foglalkozik és most van befejezés alatt egy második alumíniumgyár építése. Különösen örvendetes Magyarországon eddig nem termelt nyersanyagnak, az ásványolajnak eredményes kutatása. A Dunántúl (Zala-megye) és a Mátrában (Heves-megye) végzett kutatások eredménye gyanánt ma már a napi termelés 30 vagonra tehető, ami Magyarország napi kereken 60 vagonos fogyasztásának a felét teszi. A termelés hatalmas arányú növekedésére jellemző, hogy míg 1937-ben az évi termelés 22.142 q-t tett, ez 1938-ban 427.976 q-ra szökött fel. Még biztatóbbak az 1939. évi adatok, úgy, hogy ha a további fúrások nyomán az olaj-hozam hasonló arányban növekszik, számolhatunk azzal, hogy ebben a fontos nyersanyagban Magyarország önellátóvá válik. Megemlítjük még a hazai nyersanyagok közül a földgázt, amely szintén növekedő mennyiségben fordul elő: 1937-ben 3.396.267 m³ volt a földgáztermelés, 1938-ban pedig 7.735.097 m³.

Az iparfejlesztésnek gazdasági szempontból döntő jelentőségéhez csatlakozik annak szintén kimagasló *szociális jelentősége*. Dr. Varga István és dr. Matolcsy Mátyásnak Magyarország nemzeti jövedelméről készült számításai szerint 1925/26-ban az 5.419 millióra rúgó nemzeti jövedelemből a mezőgazdaságra 2.156 millió, vagyis 39.8 % esik, míg a gyáriparra 1.032 millió P, ami 19 %-nak felel meg. 1937/38-ban a mezőgazdaság részesedése 33.5 %-ra hanyatlott, ugyanakkor pedig az iparé 21.5 %-ra emelkedett. Az ipar fejlődése nálunk is lehetővé tette a vásárlóképes ipari munkásréteg kialakítását. Az iparban foglalkoztatott munkások átlagos keresete 1938-ban 1177 P-re rúgott, ugyanakkor a mezőgazdasági munkás átlagos keresete 5—600 P-re tehető, vagyis az ipari munkásság átlagosan kereken kétszer annyit keres, mint a mezőgazdaságban foglalkoztatottak. Érthető tehát ilyen körülmények között, hogy azokon a mezőgazdasági területeken, ahol nagyobb gyári vállalatok működnek, a *lakosság életszínvonala is lényegesen* magasabb, mert egy részük mint ipari munkás jut foglalkozáshoz és a kapott magasabb bérek következtében vásárlóképesebb.

A hazai gyár- és kisiparban a munkásság és tisztviselők helyzetének, valamint életszínvonalának javítása érdekében különböző szociális intézkedések vannak érvényben. Ezeket a szociális rendelkezéseket két csoportba oszthatjuk. Az egyik kategóriába azok tartoznak, amelyek életbeléptetése kormányrendelettel történt, a másik csoportba azok, amelyeket az egyes válla-

latok saját elhatározásukból hoztak. A törvényes rendelkezésekkel életbeléptetett szociális intézkedések terén első lépés a kötelező betegség, öregség és balesetbiztosítás bevezetése volt az 1927. évi XXI. t.-c. és az 1928. évi XL. t.-c.-el. A kötelező biztosítás igen fontos lépést jelent a munkásvédelem szempontjából, mert lehetővé teszi egyfelől azt, hogy a megbetegedett munkásság megfelelő orvosi gyógykezeltetéséről gondoskodjanak, másfelől pedig, hogy baleset esetén a balesetet szenvedett munkás díjtalan orvosi ellátásban és rokkant ellátási segélyben részesüljenek, végül pedig, hogy öregség esetén bizonyos öregségi járadékot kapjanak a munkások. Szociális szempontból igen nagy jelentőséget kell tulajdonítani azoknak az utóbbi években hozott rendelkezéseknek, amelyek az egyes iparágaknak a legkisebb munkabéreket rendszeresítik, vagyis olyan minimális béreket állapítanak meg, amelyeken aluli fizetést a munkaadók a munkavállalóknak nem adhatnak. A nyolcórás munkaidő bevezetése az iparban azt kívánta kiküszöbölni, hogy egyes munkavállalókat a munkaadók naponta nyolc órát meghaladóan foglalkoztassák, illetve csak kivételes esetekben végeztesse velük megfelelő túlóra díjazás mellett külön munkát. A fizetéses szabadság rendszeresítése a munkások részére is minden évben megérdemelt szabadságot kíván biztosítani, a család-pénztár bevezetése pedig a többgyermekes munkásokat támogatja fontos családi és nemzetvédelmi szempontokból. Végül megemlíthetjük azokat a törvényes intézkedéseket, amelyek a gyermekek és fiataloké, továbbá a nők korlátozott foglalkoztatásáról szólnak, főleg pedig az éjjeli munka eltiltásáról, amely a fejlődésben levő kategóriánál egészségvédelmi szempontból igen jelentős. Ezenfelül saját elhatározásából is különböző munkásjóléti intézkedéseket igyekezett a gyáripar biztosítani. Így számos vállalat létesített kórházakat, napközi otthonokat, üdülőtelepeket, sporttelepeket, stb., amelyekkel kapcsolatban a vállalat vagy teljesen díjmentesen, vagy pedig minimális hozzájárulás ellenében részesíti a munkavállalókat az előbb említett különböző kedvezményekben. A szociális munka terén további lépés a szabadidő-mozgalom rendszerének bevezetése lesz. Köztudomású, hogy Németországban a „Kraft durch Freude” és Olaszországban a „Dopo-lavoro” intézmény már évek óta működik és igen hasznos szolgálatokat tesz a munkásság szociális helyzetének javítása érdekében. Ez a probléma Magyarországon is aktualitást nyert, főleg annak következtében, hogy különböző szociális intézkedések, nevezetesen a nyolcórás munkaidő és a fizetéses szabadság életbe léptek. A szabadidő-mozgalomnak általában három főcsoportját különböztethetjük meg: 1. a hétköznapi délutáni idő, 2. a szombat délutáni, vagy a vasárnapi egész napos hétvége, 3. a nyári fizetett szabadság. A szabadidő-mozgalom terén egyes gyári vállalatok már eddig is tettek kezdeményező lépéseket, mégis, fontos e kérdésnek tervszerű és átfogó rendezése, mert biztosítani kell, hogy a munkásság a rendelkezésére álló szabad időt olyan módon használhassa ki, hogy mind egészségileg, mind pedig szellemileg felfrissülve folytathassa munkáját.

A gyáripar termelésével és fejlődésével foglalkozó kép fontos kiegészítő része a *gyáriparnak a kivitel terén elfoglalt szerepének ismertetése*. Ezt tárják elénk az alább közölt statisztikai adatok:

	1923		1928		1933		1938	
	Érték 1000 a. k.	Összerék százalék- ban	Érték 1000 P-ben	Összerék százalék- kában	Érték 1000 P-ben	Összerék százalék- kában	Érték 1000 P-ben	Összerék százalék- kában
<i>I. Elelmezési és élvezeti cikkék:</i>	kivitel		kivitel		kivitel		kivitel	
1. nyersanyagok	63.972	18.92	262.750	31.81	130.566	33.19	180.092	34.50
2. félgyártmányok	1.932	0.57	5.018	0.61	5.022	1.28	7.233	1.39
3. gyártmányok	94.991	28.10	144.056	17.44	29.138	7.41	35.500	6.80
összesen:	160.895	47.59	411.824	49.86	164.726	41.88	222.825	42.69
<i>II. Elő állatok:</i>	37.717	11.15	96.508	11.68	58.875	14.97	66.335	12.71
<i>III. A mezőgazdaság és ipar segédanyagai:</i>	26.736	7.91	45.842	5.55	43.792	11.13	33.962	6.51
<i>IV. Ipar:</i>	kivitel		kivitel		kivitel		kivitel	
1. nyersanyagok	20.225	5.99	71.197	8.62	21.952	5.58	31.408	6.02
2. félgyártmányok	24.318	7.19	59.378	7.19	23.432	5.96	43.827	8.40
3. gyártmányok	68.197	20.17	141.225	17.10	80.557	20.48	123.578	23.67
összesen:	112.740	33.35	271.800	32.91	125.941	32.02	198.813	38.09

Látjuk azt, hogy az ipari gyártmányok kivitele 1923-ban az összkivitel 20.17 %-át, 1938-ban pedig 23.67 %-át tették, ugyanakkor a mezőgazdasági nyersanyag és állatkivitel 47.51 %-ra rúgott, vagyis az ipari gyártmánykivitel kereken felét tette a mezőgazdasági kivitelnek. Az ipari kivitel tehát számszerűen is jelentős tételét teszi a kiviteli forgalomnak, de még nagyobb fontossága abban rejlik, hogy a mezőgazdasági cikkek részben a szállítási költségek, részben pedig a termékek romlása miatt csak a közeli piacokon helyezhetők el, addig az iparcikkek kivitele a legtávolabb fekvő piacokra irányult.

Abban a tekintetben, hogy Magyarország milyen távolfekvő piacokra exportált, Rácz Jenő dr. érdekes tanulmányt készített, amely a Magyar Gazdaságkutató Intézet 1936. február 29-i gazdasági helyzetjelentésében jelent meg. E tanulmány alapján a kiviteli piacok átlagos távolsága Budapesttől állandóan növekedett, és amíg 1920-ban az átlagos távolság 398.8 km-t tett, 1935-ben az exportrádiusz 1.077.3 km-re szélesedett. A mezőgazdasági kivitelnél az exportrádiusz lényegesen rövidebb az átlagnál, 1935-ben 766.2 km-t tett. Ezzel szemben a többi cikkek kiviteli piacainak átlagos távolsága Budapesttől ugyanebben az évben 1706.6 km-t tett, vagyis több mint a kétszeresét a mezőgazdasági cikkeknek. Az iparcikkek tehát természetüknél fogva sokkal távolabbi piacokra exportálhatók, mint a mezőgazdasági termékek és ami még fontosabb, nemes valuta ellenében helyezhetők el, ami még inkább kidomborítja az iparcikk-kivitel jelentőségét.

II. Középipar.

Az előbbieken igyekeztünk körvonalazni a magyar gyáripar fejlődését, jellemző adatait és azt a szerepet, amelyet hazai közgazdaságunkban elfoglal. Mielőtt rátérnénk a szociális és nemzetvédelmi szempontból oly jelentős ipari kategóriára, a kisiparra, néhány szót kívánunk szentelni a *középiparnak*. Az ipar fejlődése során a gyáripar és a kisipar kifejezésekkel állandóan találkozunk, ezzel szemben a középipar a gazdasági életben végbemenő differenciálódási folyamat során alakult ki úgyszólván észrevétlenül a nélkül, hogy arról a tudomány és a gyakorlati élet tudomást vett volna és annak következtetéseit levonta volna. A gyáripar és kézműipar között nemcsak nagyság, nemcsak méretbeli, hanem alapvető szerkezeti és ennek megfelelően jelleget adó különbség áll fenn, így tehát természetesnek találhatjuk, hogy a középipar is nemcsak méreteinél, hanem szerkezeti jellegzetességeinél fogva is külön helyet foglal el az ipar két másik ága között. A magyar középipar helyzetével alaposabban Haidekker Sándor foglalkozott, kinek tanulmánya nyomán is megállapíthatjuk, hogy a középipar kifejlődése külön jelentőséggel bír nálunk Magyarországon: az egyik oldalon a magyar fajban levő egyéni kezdeményezés, leleményesség és üzleti rátermettség, a másik oldalon viszont a nagy vállalkozásokhoz hiányzó tőkefelesleg nemcsak lehetővé, de kívánatossá, sőt egyenesen szükségletté teszik a magyar középipar erőteljes fejlődését. A mai magyar iparról szólva, szükségesnek tartottuk, hogy rámutassunk a középipar jelentőségére, mely főleg a mai napokban, szemünk előtt van kialakulóban, bár a mai statisztikai adatszolgáltatás mellett a középipar termelésére és fejlődésére vonatkozó adatok nem szerepelnek elkülönítve, hanem részben a gyáriparra, részben a kisiparra vonatkozó adatgyűjtésben.

III. Kis- és kézműipar.

A következőkben egyik fontos ipari kategóriának a *kis- és kézműiparnak* a helyzetét fogjuk vázolni. A kisipar Magyarországon majdnem olyan régi, mint az őstermelés, mert hiszen a föld művelésével együtt jelentkeztek azok a minimális ipari szükségletek, amelyeket a kisiparosság elégített ki. A gyáripar erőteljes kifejlődése után sem vesztett a kisipar Magyarországon jelentőségéből, bár kétségtelen, hogy a kisipar egyes ágai, pl. szappanos, kékfestő, stb. iparok elsorvadtak, hogy ugyanakkor számos egyéb iparágnak adjanak helyet, mint amilyen a játékipar, autószerelőipar, konzerv, villanszerelő, rádió, stb. ipar. A kisipar nemcsak hazánkban tartotta meg fontosságát, hanem még az iparilag fejlett államokban is találkozunk kisiparral, legalább is ennek maradványaival, pl. Angliában látjuk, hogy a világhírű és hatalmas textilipar mellett, az otthon szőtt, home-spun anyag nem szorult ki, sőt közkedveltségnek örvend. Magyarországon a kisipar a hazai társadalomnak egyik legfontosabb rétegét alkotja és jelentősége nemcsak nemzetvédelmi, hanem termelési szempontból is figyelemreméltó.

A kisipar fontosságát az iparosok számára, alkalmazotti létszámra és a termelés értékére vonatkozó adatok is bizonyítják. A rendelkezésre álló legutolsó statisztikai adatok szerint 1930-ban az *önálló kisiparosok száma* összesen 160.855 volt, amelyből Budapest székesfővárosra jutott 23.293. A kisipari üzemek alkalmazottainak száma ugyanekkor 169.687-t tett. 1930-ban a gyáripár 217.012 munkást foglalkoztatott, ebből tehát megállapítható, hogy a kisipari üzemek alkalmazottainak és az önálló kisiparosoknak száma együttvéve meghaladja a gyáripárban dolgozó munkások számát. A kisipárban foglalkoztatott önállók és alkalmazottak számához hozzávéve az eltartottak számát, közel 1 millióra tehető a kisiparból élők száma. A *kisipari termelés értéke*, miután az üzemek gépi erőt csak kisebb mértékben használnak, mint a gyáripár és természetesen sokkal kisebb munkáslétszámmal dolgoznak, kevesebb, mint a gyáripár által termelt érték. Az 1930-ban eszközölt kisipari statisztika felvétele szerint a kisipar által termelt érték, beleértve az iparcikkek előállítását, valamint a javítási munkálatokat is, 756.657.000.— P volt, ami ugyanebben az évben 2.5 milliárd pengőt tevő gyáripari termelésnek kevesebb, mint a 30 %-ra rúg. 1930. óta a kézműipari termelés a kedvezőtlen gazdasági helyzet következtében csökkent. A csökkenés súlypontját 1933-ban érte el 569 millióval. Ettől az évtől kezdve a kisipari termelés értéke ismét emelkedőben van és 1937-ben 781 milliót tett.

A *kisipar helyzete* a gépek térhódításával és a tömegtermelés bevezetésével egyre súlyosabbá vált. Megfelelő tőkeerő hiányában a kisipar a versenyt az egyes területeken nem bírta a gyáripárral felvenni és ezért a kisiparosok nagy száma elvérzett a gazdasági küzdelemben. Tekintettel azonban arra, hogy igen fontos gazdasági rétegről van szó, amelynek támogatása szociális és nemzeti szempontból is fontos volt, a mindenkor magyar kormányok feladatuknak tekintették, hogy a kisipart megfelelő támogatásban részesítsék és fennmaradását biztosítsák. A támogatás egyik legfontosabb része bizonyos *munkaalaknak* a kisipar számára való fenntartása volt. Ezt a célt szolgálták az ipartörvények, illetve az ezekben lefektetett képesítési elv. Az 1922. XII. ipartörvény az iparok 4 kategóriáját különbözteti meg: 1. képesítéshez kötött, 2. engedélyhez kötött, 3. képesítéshez és engedélyhez kötött, 4. szabad iparok csoportját. A képesítés bevezetésénél az volt az irányadó szempont, hogy védeni kell a kisipari minőségi munkát és éppen ezért nem engedhető meg az, hogy bárki, megfelelő gyakorlat és képesítés nélkül önálló iparossá váljék, mert akkor az a veszély fenyeget, hogy ilyen iparos a közönséget meg nem felelő áruval látja el, aminek következtében a közönség megszűnik a jóminőségű iparcikkek vásárlója lenni. A képesítéshez kötött iparok körébe azokat az iparágakat sorozták, amelyeknél a cikkek előállítása hosszabb gyakorlatot, szaktudást és képzettséget kíván meg. A képesítés elvének további megszigorítását jelentette az 1936. VII. törvénycikk, amely a mestervizsga intézményét hozta meg. Ennek értelmében képesítéshez kötött iparágakban

önállóvá csak az válhat, aki megfelelő tanonc- és segédidő igazolása mellett külön mestervizsgán tesz tanúbizonyságot arról, hogy a szakmáját úgy gyakorlatilag, mint elméletileg bírja. A mestervizsgák rendszeresítése azért jelentős a kisipar szempontjából, mert azt a célt szolgálja, hogy az önálló kisiparos nagyobb elméleti és gyakorlati tudással rendelkezék és ennek birtokában minőségileg és kivitelezés tekintetében is kifogástalan munkát készítsen. A kisipari minőségi munka védelmét szolgálja az ipartörvényben foglalt az a kikötés, hogy kisipari keretek között csak képesítés igazolása mellett lehet az ipart folytatni. Kisiparos alatt a törvény azt érti, aki elemi erővel hajtott gépek alkalmazása esetén 10 munkásnál többet nem foglalkoztat és kizárólag továbbeladók részére dolgozik, vagy ha elemi gépekkel rendelkezik és 20 munkásnál kevesebb alkalmazottja van, de fogyasztók részére is árusít, végül pedig ha elemi erővel hajtott gépei nincsenek és 25 munkásnál kevesebbet foglalkoztat. Képesítés igazolása nélkül csak ezeket a kereteket meghaladó üzemekben lehet ipart folytatni, amivel a törvény azt kívánja elérni, hogy megfelelő képesítéssel nem rendelkező és így kontármunkát végző iparosok a kisipar hírnevét ne rontsák. Amennyiben a munkáslétszám a megfelelő számot meghaladja, az esetben ezt a megkötést elejtették, hogy a gyáripari fejlődés lehetővé váljék és egyébként is a nagyobb tőkeerővel rendelkező üzemek már megfelelő szakképzettséggel bíró vezetőket alkalmazhatnak.

A kisipar támogatása nemcsak az ipartörvényen keresztül, hanem egyéb vonatkozásban is szükségessé vált, hogy ez a fontos hazafias réteg a gazdasági versenyben ne bukják el. A kisipar támogatását szolgálja a *közszállítási szabályzat*, amely különböző kedvezéseket biztosít a kisiparosok részére. Ezek közül a legfontosabbik az, hogy a kisiparnak kell a közmunkákat kiadni még abban az esetben is, ha 6 %-kal magasabb áron tesz ajánlatot, mint a gyáripar. Bizonyos meghatározott munkát pedig csak a kisiparosoknak juttathatnak. Támogatásra szorul a kisipar a *hitelellátás* terén is, mert kellő forgótőkéje nincs és számos esetben a munkát vállalni nem bírja, mert a nyersanyag beszerzéshez és a munkabér kifizetéshez szükséges tőkeösszegek nem állnak rendelkezésére. A kisipari hitelellátásnak céljából alakult meg állami hozzájárulással az Iparosok Országos Központi Szövetkezete, amely országos viszonylatban nyújt hiteleket a kisiparnak. A Budapesti Kisipari Hitelintézet Budapesten és Budapest környékén látja el a kisipar hitelszükségletét. A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara kezdeményezésére és vezetése mellett indult meg a fedezetlen kisipari hitelakció, amely kellő fedezettel nem rendelkező kisiparosok részére nyújt hitelt és az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a fedezettel nem rendelkező kisiparosok és kiskereskedők is a legnagyobb becsülettel igyekeznek eleget tenni kötelességüknek, amit igazol az, hogy 1938. év végén a visszafizetés arányszáma 75 % volt.

A kisipar a múltban majdnem kizárólag a belföldi piac ellátására dolgozott, mert az Osztrák Magyar Monarchia fennállása idején olyan fogyasztó-

piaccal rendelkezett, amely termékeit felvette. Magyarország megcsönkítése után ébredt csak fel a gazdasági válság idején a kisipar annak tudatára, hogy milyen fontossága volna a *kivitelben* való részesedésnek, akkor azonban már az egyes államoknak autarchiára való áttérése, különböző külkereskedelmi és devizális szabályok számos nehézséget támasztottak. A kisiparnak további akadályokat jelentett az, hogy a külföldi levelezést, a kalkulációt, a külföldi piacon való összeköttetést, a kivitellel kapcsolatos iratok elkészítését és általában a kivitellel összefüggő adminisztrációs tevékenységet saját erejéből elvégezni nem bírja. Ezeknek a nehézségeknek áthidalására alakult 1936-ban a m. kir. iparügyi minisztérium, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, valamint Budapest székesfőváros közreműködésével és támogatásával a Kisipari Kiviteli Intézet, amely a kisiparosok helyett mindezt a munkát díjtalanul elvégzi, úgyhogy a kisiparosságnak egyetlen teendője arra szorítkozik, hogy az előírt feltételeknek megfelelően a kikötött határidőre az árut elkészítse.

Az Intézet működése révén 1937. évben sikerült 500 ezer pengő értékű kivitelt lebonyolítani, ami 1938-ban a nehéz külpolitikai viszonyok ellenére is 930 ezer pengőre növekedett, ami 86 %-os emelkedésnek felel meg.

A kiviteli cikkek között legjelentősebbek a következők voltak: bőrczetyű (értéke 261.905 P), női ruha (111.127 P), ötvösáru (109.005 P), női szőrmeáru (55.233 P), fésű (42.242 P), bőrdíszművesáru (40.259 P), cipő (28.290 P), továbbá női divatcikkeket, kosárfonóárukat, játékarukat is exportált a kisipar kisebb-nagyobb tételekben. Ezekben az adatokban csak az Intézet által nyilvántartott kisipari kivitel szerepel és nincs benne pl. a kisipari butorexport, amelyet a már hosszabb ideje fennálló szövetkezet önállóan bonyolít le. Különösen fontos az, hogy a kisipari kivitelnek nagy része, 80 %-a irányult nemesvalutájú országokba. A kisipari cikkek versenyképességét és azt a körülményt, hogy a kézműipar termékeit a világ minden részében kedvelik, bizonyítja az, hogy a kisipar ma már 44 országba viszi ki termékeit. Az Intézet nyilvántartása szerint a legjobb felvevő piac Anglia, amelynek részesedése a kivitelből 35 % volt 1938-ban. Ugyanebben az évben a kisipari kivitelnek 15 %-a az angol domíniumokba, 8 % Svédországba, 4—4 %-a Norvégiába és USA-ba, 5 %-a Hollandiába irányult. A magyar kisipar tehát nemcsak a belföldi termelésben, hanem megfelelő támogatás mellett a kivitelben is eredményesen vehet részt.

Sokszor hallani azt a pesszimiztikus megállapítást, hogy a kisipar a tömegtermelés és a nagy tőke korában már idejét múlta és ezért fokozatosan elsorvad. Erre vonatkozó vizsgálódásaink*) kapcsán megállapítottuk, hogy nem teljesen helytálló ez a pesszimista felfogás. Kétségtelen, hogy a gyáripár

*) Lásd szerzőnek a Kenéz Béla negyedszázados professzori munkássága évfordulójára készült emlékkönyvvel kapcsolatosan megjelent „A gazdasági élet alakulása és a kisipar” c. művét. 1932.

versenye, a nagyobb tőkeerő, a general vállalkozók, a közüzemek versenye, továbbá áruházak és fogyasztási szövetkezetek térhódítása következtében a kisipar egyes iparágakban valóban visszaszorult, ugyanakkor azonban más területeken pozícióját nemcsak megtartotta, hanem növelni is tudta és számos új iparcikk gyártására is berendezkedett. Konkrét statisztikai adatok alapján arra az eredményre jutottunk, hogy vannak bizonyos speciális munkaterületek, amelyek a kisipar számára mindig fenntartottak lesznek. Ezeket az iparágakat a következő csoportokba oszthatjuk:

1. Az egyéni, illetve minőségi munka területei, vagyis azok az iparágak, melyekben az egyéni ízlés, a találmányosság a döntő és amelyek megengedik, vagy egyenesen megkívánják a művészi módon való üzést. (Pl. asztalos, lakatos, könyvkötőipar).

2. A helyhez kötött iparok, melyek természetüknél fogva a fogyasztáshoz közel, tehát korlátokhoz kötött kereslet kielégítésére dolgoznak, mint a kovácsipar, vagy a romlandó, azaz friss állapotban élvezhető áruk szakmái: mészáros, hentes, pék, cukrász.

3. Egyéni szolgáltatásokat nyújtó iparok, melyek szintén helyhez kötöttek jelentkeznek és forgalomba nem kerülő munkákat végeznek, mint az építőiparok, vagy a borbély- és fodrászipar.

4. Azok az iparok, melyekben a javítási, szerelő, stb. munkáknak nagyobb szerepük van, pl. bádogos, nyerges, órász, keztűkészítő, stb.

Végeredményben tehát megállapíthatjuk, hogy a mai gazdasági viszonyok között sem vesztette el életképességét a kisipar, mert a kisipari termelésnek számos területe nemcsak, hogy nem vehető el a kisipartól, hanem a természetében rejlő szívósságánál, leleményességénél és alkalmazkodóképességénél fogva újabb és újabb termelési területeket fog magának találni. Természetesen szükséges azonban, hogy minden alkalmat és lehetőséget megragadjunk, hogy a kisipar részére a kedvezőtlen versenyviszonyokat enyhítsük, vagy elviselhetővé tehessek.

IV. Háziipar.

Megemlékezünk még néhány szóval a háziiparról. Az erre vonatkozó rendeletek szerint háziiparosnak azt kell tekinteni, aki munkaereje felett szabadon rendelkezik, a háziipart más főfoglalkozása mellett csak mellékfoglalkozásként üzi és családtagjain kívül idegen munkaerőt nem alkalmaz. A háziiparnak a mezőgazdasági lakosság szempontjából van jelentősége és kettős célt szolgál. Egyik az, hogy a földműves lakosság maga állítsa elő a háztartása részére szükséges segédcikkeket és az ezáltal elért megtakarítás révén mai helyzetén könnyítsen, másik célja pedig az, hogy a nagyobb mennyiségben termelt és otthon fel nem használt cikkek értékesítésével mellékkeresethez jusson. Háziiparszerűen a cikkeknek egész sorát állíthatják elő és hogy egyes vidékeken milyen cikket termelnek, nagy részben a nyersanyagtól függ.

Legfontosabb háziipari ágak a kender-, len-, gyapjúfonás és szövés, színes es fehérhímzés, fehérműkésztés és kivarrás, kötött és horgolt ruházati cikkek készítése, csipkék előállítás, szőnyeg csomózása, szövet, játék és művirág készítése, fazekas munkák, fajtátékok, háztartási és gazdasági eszközök előállítása, fűzfavessző, szalma- és kukoricafonás, gyékényfonás, seprűkészítés, nyersbőr, csiszolt üveg, sörte, toll és szőr feldolgozása, kenyérsütés, levestészta készítés, stb. 1930. év statisztikai adatok szerint Magyarországon ebben az évben 1408 községben 216.313 háziiparos dolgozott. A háziiparosok által készített különböző termékek ma már nemcsak belföldön örvendenek kelendőségnek, hanem külföldön is. Jó hírnevet szereztek a magyar háziiparnak, mert a magyar mezőgazdasági népesség a veleszületett Ízlésével, bámulatos színérzékével és ritka kezűgyességével valóban műremeket állít elő. Különösen ismertek külföldön a hímzett blúzok és ruhák, amelyek színdús, pompás kivitellükkel és a minták változatos voltával, valamint népi jellegzetességüknél fogva a külföld bámulatát vívták ki. A háziipar az elmúlt esztendőben már jelentős és egyre növekvő kivitelt bonyolított le: az 1933. évi 650.000 pengőt kitevő kivitel 1938-ban 6.000.000 pengőre emelkedett. A kivitel legnagyobb része Angliába irányult, de e mellett jóformán az összes államok vásároltak háziipari termékeket.

V. A Felvidék és a Kárpátalja ipari jelentősége.

A mai magyar iparról szóló beszámolóink nem volna teljes, ha nem emlékeznénk meg néhány szóval a visszacsatolt Felvidék és Kárpátalja ipari jelentőségéről. A *Felvidéken* az ipar szerepe háttérbe szorul az őstermelés mögött: az iparban foglalkoztatottak létszáma $\frac{1}{3}$ -át teszi ki az őstermelésben foglalkoztatottakéval szemben. A csehek ugyanis a Felvidéken a hajdan virágzó iparágakat fokozatosan visszafejlesztették és lebontották. Ennek ellenére egyes iparvállalatok még így is egész jelentősek, így különösen az élelmezési ipar (malomipar, cukoripar, szeszgyártás, ecetgyártás, konzervipar, húsipar, pótkávégyártás, stb.). Jelentős iparág még a vas- és fémkohászat. A textilipar nagyobb vállalatai az elszakított részen maradtak, úgyhogy csak kisebb üzemek kerültek vissza a gyapjú, len, kender és műselyemiparban. Az aránylag csekélyszámú iparvállalat következtében a Felvidék iparcikkekben nem önálló, úgyhogy mint fontos fogyasztópiac jelentkezik Csonka-Magyarország ipara számára.

Igen nagy jelentősége van azonban annak, hogy számos fontos *nyersanyag* áll a visszacsatolt vidéken az ország rendelkezésére. A trianoni béke Magyarország vasércbányáinak 80 %-át megszállt területre juttatta, úgyhogy kohóink vasércbehozatalra szorultak. A visszakerült vasérctelepek termelése révén az eddigi behozatal mintegy $\frac{2}{3}$ része elkerülhető lesz. A bányakincsek között felemlíthetjük még magnezit, antimon, mész, márvány, bazaltkő és kaolin

bányáinkat és végül a gazdag erdőkincset, amely főleg tüzifaellátás szempontjából jelentős, de faiparunk számára is szolgáltat nyersanyagot.

Ipari szempontból a *Kárpátalja* még kevésbé jelentős, mint a Felvidék, amit az is igazol, hogy egész Kárpátalja lakosságának mindössze 12 %-a él iparból és kereskedelemből s a lakosság túlnyomó többségét az őstermelők Teszik. Az ipar általában fejletlen és csak a faipar és a faiparral kapcsolatos iparágak bírnak nagyobb fontossággal. A falepárló telepek visszakerülése a magyar vegyipar számára jelent gazdagodást, a retorta és boksa faszén termelése pedig nagymennyiségű behozatal kiküszöbölését teszi lehetővé. Nyersanyag tekintetében első helyen áll a fa, részben tűzifa, részben pedig műfa. Ez utóbbi aránylag kisebb mennyiségű, úgyhogy puhafában még mindig behozatalra fogunk szorulni. Másik fontos nyersanyag a só, amelyet eddig teljes mennyiségben importálni kellett. Az ipar szempontjából számbajövő nyersanyagok közül megemlíthetjük még a vasércet és a szürke, halvány és sötétvörös márványt szolgáltató márványtelepet. *Energiaforrás* szempontjából különös fontossággal bír a Kárpátalja, mert számos vízienergiája előnyösen használható ki vízierőtelep létesítésére. Ungvártól nem messze befejezés alatt áll egy nagyszabású vízierőtelep, amely a környék víztömegét több ezer holdnyi medencében tárolva, olyan mennyiségű áram előállítására lesz képes, amely Tiszántúl nagyobb városait világítási és ipari árammal fogja elláthatni. Ezenfelül számos olyan gyorsfolyású és esésű folyó van Kárpátalján, amely aránylag kis költséggel elektromos energiát képes termelni, úgyhogy ezzel egész Tiszántúl ipara olcsó villamosáramot kaphatna. Magyarországnak eddig figyelemreméltó vízműerőtelepe nem volt, és ezért Kárpátalja vízienergiájának kihasználásával termelt olcsó villamos energia számos olyan iparág létesítését tenné lehetővé, amelyeknél az áramfogyasztás jelentős szerepet játszik.

Áttekintve az ipar fejlődési folyamatát és az ipar jelenlegi helyzetét, vizsgáljuk meg, hogy milyen lehetőségek állnak fenn a jövőre nézve. A gyár-
ipar további fejlesztése tekintetében a külkereskedelmi adottságok bírnak fontossággal és az mérlegelendő, hogy a gyáriparnak nyújtott védelem mennyiben befolyásolja a mezőgazdaság érdekeit. Bár Magyarország erősen az iparosodás útján halad, termelésének súlypontja még mindig a mezőgazdaságon nyugszik, úgyhogy az iparfejlesztéssel kapcsolatban a mezőgazdaság és az ipar érdekei összhangba hozandók. Nem volna kívánatos olyan iparcikk előállítását belföldön magas védelemmel előmozdítani, amely amúgy sem termelhető rentábilisan, e mellett pedig azok az országok, ahonnan az illető iparcikket importáltuk, mezőgazdasági kivitelünk elé gördítenének akadályokat. Elsősorban azoknak az iparoknak fejlesztése jön számba, amelyek belföldi nyersanyaggal rendelkeznek, ez azonban természetesen nem jelenti a külföldi

nyersanyaggal dolgozó vállalatok létjogosultságának kétségbevonását, mert ezeknek fenntartását egyéb indokok támasztják alá. Új iparvállalatok alapításánál tehát magasabb nemzetgazdasági szempontoknak kell érvényesülniök és az bírálendő el, hogy a nemzet közös érdekeit tekintve, valóban többletértéket képvisel-e az új iparvállalat, illetve nem jelent-e alapítása egyéb gazdasági ágaknak, illetve a gazdaság egyetemének az elérendő eredményekkel arányban nem álló áldozatot. A hazai nyersanyagforrásokon kívül, a minél nagyobb számú munkáskéz foglalkoztatása és a rentábilis termelés szempontjai is irányadók. Az ipari termelésnek a jövőben még talán fokozottabb fontossága lesz, mert a népesség szaporodása következtében a mezőgazdasági felesleget az emelkedő népesség fogja felvenni és így kivitelre egyre kisebb mennyiség fog rendelkezésre állani. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a mezőgazdasági cikkből kivitelünk egyáltalán nem lesz, hanem csupán azt, hogy a minőségi termékekből fogunk exportot lebonyolítani. A Felvidék és főleg Kárpátaljának visszacsatolása mezőgazdasági cikkekben a felesleget még tovább apasztja, úgyhogy elérkezik majd az az idő, amidőn a mezőgazdasági cikkek külföldön való elhelyezése — miután ilyen feleslegek nem lesznek — megszűnik probléma lenni és így még nagyobb fontossága lesz a fejlett hazai iparnak, mert ennek hiányában a szükségesnek mutatkozó iparcikkbehozattal szemben kiviteli tételekkel nem rendelkezvén, a kereskedelmi mérleg egyensúlya borulna fel.